

Til Kulturdepartementet

Deres ref.:

Vår ref.: 20/9

Dato: 1.03.2020

Museumsmelding, utkast til innspill til KUD

Innledning

Det er nå gått to tiår siden starten av museumsreformen og etablering av et nytt museumslandskap, og et drøyt tiår siden forrige museumsmelding med en foreløpig vurdering av reformens betydning for museumslandskapet. Det er derfor på tide med en fornyet vurdering og oppsummering av museumsreformens effekt på sektoren. Museumsforbundets medlemmer ønsker seg en god og uavhengig evaluering og vurdering av ulike sider av museumsarbeidet, som kan gi et godt grunnlag for videre utvikling av sektoren i årene som kommer.

Regionreformen, med de store eller små endringer i ansvars- og finansieringsmønstrene for museene som måtte følge av denne, aktualiserer også behovet for en ny melding. Museumsforbundet vil minne om at den forrige museumsmeldingen viste at museene hadde gjennomgått en betydelig grad av profesjonalisering, og at det var lagt et godt grunnlag for videre utvikling av institusjonene. Selv om alle ikke var kommet like langt rundt 2008/2009, og fortsatt var i prosess mot mer helhetlige organisasjoner, var grunnlaget lagt for ytterligere profesjonalisering. I dag opplever mange at de er kommet mye lenger enn for et tiår siden. Ett viktig hovedsignal fra sektoren er at man ønsker at den etablerte strukturen i hovedsak opprettholdes, og at man ikke ønsker nye omfattende konsolideringer for å lage enda større enheter. Mange museer har allerede startet nye typer samarbeid med andre museer i samme region, og mener dette er et bedre alternativ til ytterligere konsolidering. Det er flere grunner til det. En grunn er knyttet til at mange museer fortsatt har krevende eierskapsstruktur, der enda flere eierstiftelser i ett konsolidert museum ikke nødvendigvis vil være en suksessfaktor, men en bremse for god utvikling. Signalene fra Kulturdepartementets og Kulturrådets side om kommende mulige konsolideringer på tvers av departementsstruktur mener vi må vurderes nøye før noe eventuelt iverksettes. Konsekvensene for finansieringsstruktur og muligheter for fremtidig faglig utvikling må vurderes. Også for museene under Sametinget, universitetene og andre departementer kan det være likenaturlig å utvide samarbeidet med andre museer enn regelrett konsolidering. Flere eksempler på slike samarbeid ser vi i dag konturene av, som for eksempel mellom Årran og museene i Nordland om felles magasin.

Uavhengig av antydninger om mulige fremtidige konsolideringer over de etablerte departementsgrensene, mener Norges museumsforbund det er viktig med økt samarbeid på tvers av departementsgrenser, forvaltningsnivåer, Sametinget, Riksantikvaren og andre relevante etater. Det gjelder også for systemer og programmer som brukes til registrering og formidling av ulike typer

kulturarv. Vi ser det er behov for bedre dialog om forhold som berører museene og flere departementer, direktorater og underliggende etater, blant annet knyttet til teknisk-industrielle kulturminner, museumsbaner, fartøyvern og verdensarv. Også i fremtidig utvikling av reiseliv, kreativ og kulturell næring, demokratibyggning og velferdsutvikling vil dette kunne bli avgjørende for gode resultater og høy kvalitet i arbeidet.

Flere evalueringer av konsoliderte museer understreker utfordringen med komplisert eierstruktur. Mange museer understreker at man lettere kan drive bedre videreutvikling av faglige oppgaver i organisasjoner som ikke kontinuerlig er i endring og omdanning i nye konsolideringsbølger. Museumsforbundet er opptatt av at museene får bruke sine krefter på å utvikle gode faglige samarbeid, godt faglig arbeid og god organisasjonsutvikling, fremfor nye omfattende sammenslåinger. Vi anbefaler ikke at slike prosesser settes i gang uten en grundig vurdering av eierskapsstrukturen i museene, og hvordan utfordringene mange museer opplever på dette området kan løses for å gjøre administrasjon av konsoliderte museer enklere og mer strømlinjeformet. Museumsforbundet mener at dette spørsmålet må adresseres i den kommende museumsmeldingen, ved at signalene om erkjente eierskapsutfordringer i AFI-rapporten fra 2013 tas alvorlig og at man vurderer situasjonen i dag.

Profesjonalisering

Den profesjonaliseringen man så konturene av da forrige museumsmelding ble skrevet, vil muligens nyere undersøkelser og evalueringer/vurderinger gi grunnlag for å si har blitt ytterligere styrket. I tillegg kan det formodentlig pekes på forbedringspunkter for videre utvikling. Fra Museumsforbundets side er det ønskelig å videreføre arbeidet med profesjonaliseringen av museumssektoren, slik at man fremover kan levere enda bedre kulturopplevelser til befolkningen, bidra enda bedre til bevaring av og formidling av kulturarven og til utvikling av samfunnet. Kulturmeldingen *Kulturens kraft*, som ble lagt frem i november 2018 har mange hovedpunkter som etter Museumsforbundets syn er kongruente med museenes arbeidsområder og samfunnsoppdrag.

For å styrke museenes profesjonalisering videre er det viktig å styrke arbeidet med utdanningstilbud og kompetansegivende kurs som kan bidra til å styrke de ansatte i sektoren slik at de både kan levere gode opplevelser og bruke ressursene de har på gunstige måter og være i stand til å generere nye ressurser. Noen relevante museumsfag er små og sårbare for nedleggelse, men viktige å bevare for å sikre kompetanse til å ivareta den kulturarv museene ivaretar for samfunnet. Vi henviser her til vårt svar på «Høring av rapport om særfinansiering av utsatte humaniorafag».

Museumssektoren er i gang med et omfattende generasjonsskifte der det vil bli behov for nye ledere på ulike nivåer. Flere museer har de senere årene ansatt toppledere og mellomledere som kommer fra andre sektorer. For mange er det trolig et ønske om innovasjon og endring som ligger bak dette, og det er positivt, men ikke alle er like forberedt på at museene er mer komplekse institusjoner enn en del andre virksomheter. Museumsforbundet ser imidlertid, og har sett gjennom flere år, at det er behov for lederutvikling i sektoren, både knyttet til talentutvikling av medarbeidere som kan bli fremtidige kulturledere og til utvikling av lederkompetanse gjennom relevante kurs,

mentorordninger etc. Det finnes mange gode generelle lederutdanninger av ulikt omfang, men vi mener det er behov for å utvikle noe i tillegg til dette som er tilpasset den svært komplekse museumssektoren og som også kan være til nytte for ledere som kommer inn uten museumsfaglig kompetanse. Museumsforbundet bidrar gjerne til å utvikle dette i samarbeid med relevante parter.

Museumsforbundets seksjon for ledelse gjennomfører årlige seminarer der ulike temaer knyttet til museumsledelse belyses og drøftes. Seminarene er svært populære og er fulltegnet med venteliste. De vil bli videreført, men kan ikke løse utfordringen med å utvikle talenter i sektoren til å ta fremtidige lederoppgaver, noe vi mener det er viktig å motvirke en «djøfisering» av museumsledelsene ved at et økende antall museumsledere hentes fra andre typer utdanninger og organisasjoner.

Det er viktig å få til fornyelse i lederskap i museene slik at ulike ledererfaringer kan brytes mot hverandre, samtidig som man også har gode ledere som har bakgrunn i museumsfag. Undersøkelsen av hvordan museumslederne forholder seg til digitaliseringen i sektoren og eget museum som nylig ble publisert viser noen tydelige typologier av ledere, deres bakgrunn og forhold til sosiale medier som er tankevekkende for videre utvikling av museene og deres digitale utvikling samt ansettelse av museumsledere. Se «Digitale handlingsmønstre i kunst- og museumssektoren – om forbrukere, museumsledere og kunstnere» fra Center for Creative Industries, BI, DnD research, s. 65 ff.

Digitalisering

Museene kom nokså dårlig ut av Riksrevisjonens undersøkelse av digitalisering i ABM-sektorene. Museumsstatistikken understreker også at det er etterslep og behov for ytterligere fokus på å gjøre samlingene tilgjengelige for allmennheten. Noen museer har kommet lenger enn andre, men det skyldes ofte at man har fått betydelig eksterne midler til dette arbeidet. Ett godt eksempel på dette er Munchmuseets omfattende digitaliseringsprogram. Mange museer har dessverre ikke de ressursene som skal til, eller de mulighetene til å finne egnede sponsorer eller gode givere som kan bidra til realisering av omfattende digitaliseringsprosjekter, og må løse dette med den grunnbevilgning og de egeninntekter de klarer å skape selv.

Digitaliseringsfabrikken som Nasjonalbiblioteket (NB) er i ferd med å bygge opp i Mo i Rana for ekstrabevilgningen fra KUD, er et positivt tiltak som vil kunne gjøre en del av museenes arbeid med å digitalisere audiovisuelt materiale, foto, arkivmateriale mv. En utfordring er imidlertid at digitaliseringsfabrikken til NB ikke vil løse musenes behov for å legge inn metadata og gjøre dette materialet tilgjengelig for publikum. Det er derfor behov for å styrke arbeidet med digitalisering og tilgjengeliggjøring av museenes samlinger, jfr Museumsforbundets innspill til statsbudsjett 2021.

En årsak til begrenset deling av foto fra museenes baser er knyttet til rettigheter for bruk av materialet. Revisjonene av åndsverkloven fra 2014 har åpnet opp for en ordning med avtalelisens, men det er ikke etablert noen effektiv og kostnadssvarende rettighetsforvaltning som kan dekke museenes fotosamlinger og formidling av disse. Dette er en utfordring Museumsforbundet har lagt vekt på i flere innspill til Kulturdepartementet og høringer i Stortinget, blant annet knyttet til forslag

til endringer i åndsverkloven. Denne utfordringen kan for eksempel løses gjennom en avtalelisens for foto som gjør det enkelt å avklare rettigheter for bruk og som gjør det mulig for museene å dele kulturarvsmateriale på en ikke-kommersiell måte. Mange museer gir uttrykk for at håndtering av rettighetsproblematikk kan hemme prioritering av arbeid med denne type samlinger og formidling av disse. Det er også bekymring for at det skal påvirke inntak og bevaring av samlinger og at det oppstår skjevheter ved at man takker ja til materiale som er fritt og kan formidles, mens man takker nei til materiale som må oppbevares i nærmere 100 år før det kan formidles på en enkel og kostnadseffektiv måte. I den siste revisjonen av åndsverkloven i forbindelse med implementering av EU-direktiv er ikke avtalelisens nevnt spesielt. Vi viser til vårt hørings svar i forbindelse med høringen for «EUs direktiv om kollektiv rettighetsforvaltning og åndsverklovens rekkevidde for nærstående rettigheter».

Museumsforbundet har gjennom flere år deltatt i samtaler med BONO, Kulturrådet og flere museer med store fotosamlinger om denne problematikken, uten at man har kommet nærmere en løsning på dette spørsmålet. Vi har også foreslått at man ser på den svenske ordningen for avtalelisens. Disse samtaler har nå stoppet opp, og Museumsforbundet mener det er behov for å se på mulige løsninger. Kulturdepartementet oppfordres til å komme med konkrete tiltak for å få dette arbeidet satt i gang dersom man fortsatt ser på avtalelisens som en mulig løsning. I forkant av tidligere samtaler med BONO etc. ble det gitt utviklingsmidler til BONO for å utrede en mulig ordning. Avtaleutkastet som kom ut av det, som Preus museum fikk oversendt, var ikke en bærekraftig løsning og var basert på en til en avtaler. Museumsforbundet har hele tiden signalisert at det må til en kollektiv avtalelisens om det skal være interessant å inngå avtale. På bakgrunn av disse erfaringene mener Museumsforbundet at det må utformes et konkret oppdrag om å utforme en løsning som må gå til en part som er «nøytral» i saken, for eksempel Kulturrådet. Museumsforbundet og Nasjonalbibliotekets opphavsrettsmiljø bør være bidragsyttere i en slik prosess, sammen med Arkiverket og andre relevante parter, dersom dette igangsettes.

Det er viktig å huske at digitalisering er et middel og ikke et mål i seg selv. Det åpner for mange nye former for formidling og digital bruk av museenes digitaliserte samlinger i andre sammenhenger. I Kulturdepartementet var kulturminister Trine Skei Grande opptatt av spillutvikling og ulike former for digital formidling, som VR, måtte bli en mer integrert og naturlig del av digitaliseringsarbeidet i museene. Det pågår nå ulike utviklingsprosjekter, men det er etter Museumsforbundets mening ubrukte potensialer både for samhandling med spill- og filmmiljøer og andre aktuelle parter for å utvikle nye formidlingsmåter basert på digitaliserte samlinger. Museumsforbundet mener det er viktig at samlingene digitaliseres og gjøres tilgjengelig for allmenheten, og at digitale formidlingsformer tas i bruk på nye måter også i museene. Samtidig må man ikke tenke at digitalisering kan erstatte alle fysiske opplevelser, personlige møter og erstatte originale gjenstander, foto og arkiv. I ett av prosjektene i Museumsforbundets «Unge kritikere»-prosjekt sier en av elevene i sin vurdering: «Jeg gir en 4'er fordi det var lite ting å se på og jeg synes det var litt kjedelig.»

Forskningsprosjektet Digitization and Diversity, finansiert av KULMEDIA-prosjektet til Norges forskningsråd, gir flere interessante perspektiver på bruken av museenes digitaliserte samlinger. Den

viser blant annet at svært mange mener at digitaliserte gjenstander, foto og informasjon kan erstatte den fysiske museumsopplevelsen. Hele 81 prosent av befolkningen mener at fraværet av å ha «den ekte varen» foran seg er den største mangelen ved å se museums- eller kunstgjenstander på nettet. Relativt få mener det er tilstrekkelig å se museumsgjenstander på internett. Mange mener likevel at tilgang til samlinger på nett utvider opplevelsen og tilgangen til museene, og at digitaliseringen er viktig for fremtidig bevaring av kulturarven for fremtidige generasjoner. Undersøkelsen viser også at det er et ubenyttet potensial i museene i forhold til å bruke ulike digitale plattformer og sosiale medier i å nå nye brukergrupper. Museumsforbundet mener at det er mye å lære for museumsledere, museumsansatte og Kulturdepartementet av å lese rapporten «Digitale handlingsmønstre i kunst- og museumssektoren – om forbrukere, museumsledere og kunstnere» fra Center for Creative Industries, BI, DnD research og de øvrige publikasjonene fra prosjektet.

Mange av museene har de senere årene profesjonalisert saksbehandling og institusjonelle arkiv som et ledd i digitaliseringen av det administrative arbeidet i museene.

Eierskapsformer

Et av områdene Museumsforbundet ser frem til, er vurderingen av reformen i forhold til museenes eierskapsformer. AFI-rapporten fra 2013, bestilt av Kulturrådet, viste at det fortsatt var utfordringer å arbeide med på dette området. Mange museer har fortsatt ulike former for eierskap, og det kan være både fordeler og ulemper med dette. Ofte betyr det at museene må forholde seg til mange ulike eierstiftelser eller andre former for eierskap som eier samlinger og bygg. Det er arbeidskrevende å forholde seg til så mange eiere som enkelte har, der det må lages regnskap, årsberetninger og sakspapirer for hver av disse, i tillegg til det som utarbeides for driftsenheten. Flere steder er denne organiseringen også et hinder for en samlet og god videre utvikling av museene og deres kjerneoppgaver fordi det åpner opp for diskusjoner om råderett over samlingene og faglige standarder for profesjonell museumsdrift. I enkelte tilfeller har det ført til at man har sett seg nødt til å fisjonere enkelte av disse eierstiftelsene for å få fornuftige arbeidsforhold. Tiden og kreftene dette tar, kunne vært benyttet til mer konstruktive utviklingsoppgaver i museene.

Haugalandmuseene har klart å slå sammen alle sine stiftelser i en stiftelse som omfatter hele museumsdriften og alle bygg og samlinger. Erfaringene fra denne prosessen, kan være eksempel og forbilde for andre som ønsker å oppnå det samme. Museumsforbundet mener imidlertid at dette er noe man også må bidra til å løse og få over i et bedre spor gjennom overordnet politisk støtte fra Kulturdepartementet, som gir økonomisk støtte til det overordnede driftsselskapet også for å ivareta samlinger og bygg eid av eierstiftelser, foreninger etc. Av erfaring vet vi at mange konsolideringer ble foretatt uten at man hadde tenkt tilstrekkelig over denne type konsekvenser. Iveren for å komme i mål var ofte så stor at man valgte å ikke gå inn i vanskelige avklaringer. Dette betaler mange museer fortsatt en høy pris for i forbindelse med fornying av avtaler. Mange museer har foreninger og lag og frivillig drevne stiftelser som eiere av deler av samlingen og museumsbygg. Interessene til det overordnede museet og eierne er ikke alltid de samme. Forståelsen for det profesjonelt drevne museet kontra frivillig initiativ er en utfordring i denne sammenhengen, også fordi flere kommuner ikke ser distinksjonen. Museumsforbundet mener Museumsmeldingen må tydeliggjøre ønsket om

høy grad av profesjonalitet som har vært et mål i hele museumsreformperioden. Dette er også noe som må tas med i et mulig arbeid med en museumslov og et system for akkreditering, jfr Museumsforbundets tidligere innsendte innspill til dette.

Bygg

Kulturdepartementet har via Kulturrådet foretatt en bygningsvernundersøkelse i 2019 som skulle gi oversikt over tilstandsvurdering og gi forslag til tiltak og ressursbehov. Museumsforbundet har begrenset innsikt i hva museene har levert til Kulturrådet/KUD på dette, og vil av den grunn ikke gå i detaljer på dette i innspillet. Vi vil imidlertid understreke at sentrale funn må følges opp med tiltak dersom man skal kunne bevare et representativt utvalg av bygninger rundt om i landet som del av vår kulturarv. Tidligere undersøkelser og erfaringer fra museene har vist at klimaendringene bidrar til at vedlikeholdsbehovene øker, og sammen med dem kostnadene. I denne sammenheng må man også diskutere destruksjon av bygg som er i for dårlig stand og vurdere behovene regionalt og nasjonalt for hva som skal bevares.

Investeringsbudsjettet for formidlings- og magasinbygg for museene har de siste to budsjettårene økt slik at flere museer kan få realisert bygg man har hatt behov for lenge. Det er bra, men det mangler fortsatt ressurser til nødvendige bygg flere steder i landet for at museene kan fylle sitt samfunnsoppdrag med å formidle og forvalte kulturarven. Museumsforbundet har de siste årene påpekt behovet for å styrke museene under Sametinget med magasin- og formidlingsbygg for å fullføre Bååstede-prosjektet, men det er også andre bygg-behov i sektoren som må løses enten ved nybygg eller bærekraftig gjenbruk.

Museumsforbundet mener at vedlikeholdsbehovet også må bidra til økt fokus på hvordan dette arbeidet skal finansieres fremover. I Granavold-plattformen er styrket finansiering av vedlikehold av private verneverdige bygg og Kulturminnefondet prioritert, noe som også var sentralt i mange partiers program før siste stortingsvalg. Dette er flott, men det er en utfordring for museenes bevaring av verneverdige bygg at de stort sett faller utenfor støtteordningene i Kulturminnefondet og hos Riksantikvaren. Det betyr at midlene må tas over driftsbudsjettene, eventuelt med støtte fra stiftelser og andre gavegivere eller sponsorer.

Økonomi

Bygg og ressurser til bevaring er viktig for museene og bevaring av kulturarven, men det er også andre viktige oppgaver som skal løses og utvikles i museene fremover dersom de skal kunne ta den rollen kulturmeldingen skisserer knyttet til å øke kildekritiske kunnskaper, demokratibyggning, inkludering og bærekraft. Museene og kulturinstitusjonene har positiv effekt på folks helse, noe også en undersøkelse fra WHO nylig har vist. De er også positive og sentrale ledd i utvikling av opplevelser, reiseliv, byutvikling mv., som gjør dem vel verd å satse på da det er god samfunnsøkonomi å investere i kultur. Ringvirkningene museene gir i lokalsamfunnet de er en del av er betydelige, det viser undersøkelser gjort i andre land.

Museumsforbundet har i sitt innspill til statsbudsjettet for 2021 spilt inn områder vi mener trenger styrking de kommende årene, i tillegg til en bedre kompensasjon for pris- og lønnsvekst enn det man har hatt de senere årene. Vi henviser til innspillet, og gjentar ikke disse poengene her. Museene har gjennom alle år hatt egeninntekter, gaver, sponsorer og andre samarbeidsformer, men har arbeidet enda hardere for å øke disse de senere årene. Arbeidet med å skaffe sponsorer er blitt mer krevende melder flere institusjoner om, både for flere museer med høy synlighet i samfunnet og institusjoner i distrikter utenfor sentrale bystrøk.

Museumsstatistikken indikerer at museene de senere årene har klart å øke egeninntektene, og gaveforsterkningen har bidratt til at mange museer har økt kompetansen på å skaffe seg gaver. Det er imidlertid fortsatt et potensial for å øke inntekter gjennom å utvikle bedre opplevelsese- og andre tilbud til ulike publikumsgrupper gjennom publikumsutvikling og økt vekt på utvikling av kulturnæring. Ordningene for kreativ- og kulturnæring i Kulturrådet vil forhåpentligvis gi uttelling i form av økt innovasjon og nye samarbeid mellom museer og relevante parter som kan styrke økonomien. I og med at Innovasjon Norges programmer er stengt for søknader fra museer er dette en viktig ordning, som kan gi støtte til utvikling og testing av nye tiltak museene ikke hadde hatt anledning til å prøve ut uten større økonomisk risiko. Vi mener likevel at det må gjøres noe strukturelt med mulighetene til samarbeid med de som i dag faller inn under Innovasjon Norges satsinger, og at nærings- og kulturdepartementet må samarbeide bedre om utvikling av reiseliv og kultur- og kreativ næring.

Det trengs, etter Museumsforbundets syn, enda bedre strategier for å styrke utvikling av reiseliv og samarbeid med reiselivsnæringen enn det som ligger i den lanserte reiselivsstrategien som ble lansert sommeren 2019. Selv om den har flere gode tiltak, preges den av at samkjøringen mellom ulike departementer og deres interesser er optimal for å dekke nærings- og kulturbehovene. Utvikling av bedre helhetstenkning er synlig i denne, som i andre felt som ligger mellom departementene. Det gjelder også opp mot kulturminnevernet som ligger under Klima- og miljødepartementet og undervisning under Kunnskapsdepartementet.

Museenes ulike samfunnsoppdrag

Kjerneverdiene til museene ligger godt fundert i ICOMs museumsdefinisjon, det internasjonalt omforente etiske regelverket og ulike norske politikkdokumenter for museumsområdet fra de siste tiårene. I disse gis det tydelig uttrykk for at museene skal ta en aktiv og aktuell samfunnsrolle og at museene skal ha full integritet over sin faglige aktivitet ved at det er etablert armlengdes avstand mellom tilskuddsgivere og museene. Dette er et viktig og ufravikelig prinsipp for museenes virksomhet.

Ulike steder i Europa, som Polen og Sverige, ser vi at dette er under økende press. Det er viktig å bevare den faglige friheten for at museene skal kunne fortsette å ta opp vanskelige og kontroversielle spørsmål fremover og utøve sin samfunnsrolle. Tom Colbjørnsens undersøkelse av

handlefriheten til norske kulturledere viser at også norske museumsledere opplever press fra omverdenen i forhold til hva man mener museet kan vise og formidle og ikke. Det er ikke bra at armlengdes avstandsprinsippet kommer under press. Museumsforbundet har i et eget, tidligere innsendt, innspill om museumslov og akkreditering omtalt dette nærmere.

I samarbeid med Norsk ICOM arbeides det med å lage utvidede etiske retningslinjer tilpasset norske forhold. Arbeidet vil avsluttes høsten 2020, men et utkast vil bli diskutert under Museumsmøtet i Kirkenes våren 2020. Museenes faglige frihet har også vært understreket av ICOM gjennom to uttalelser (*statements*), et i mars 2018 og ett fra slutten av januar 2020. Der står det blant annet: “Regardless of their funding source or governance model, museums should maintain control of the content and integrity of their programs, exhibitions and activities. Incomegenerating activities should not compromise the standards of the institution or its public (Principle 1.10 of the ICOM Code of Ethics). The high level of professional and institutional integrity and autonomy of museums should not be jeopardised by financial or political interests.»

Under ICOMs generalkonferanse i KYOTO i 2019 ble forslag til en ny museumsdefinisjon lagt frem, men ikke vedtatt. I denne var det lagt betydelig vekt på museenes rolle som samfunnsaktører i et stadig mer mangfoldig samfunn med nye krav til/behov for deltagelse i utvikling av demokrati og dannelse. Til museenes kjerneoppgaver ligger å bevare kulturarven for fremtiden, formidle og bidra til dannelsen av demokratisk samfunn, bidra til og supplement til undervisningssektoren. Grunnlovens § 100 har tydelige formuleringer om dette, og danner et tydelig grunnlag for kulturmeldingen som også vil ligge til grunn for utformingen av museumsmeldingen.

En mer rendyrket instrumentell tenkning bak bruk av museene som ressurser til andre formål, som reiseliv, næring, by- og regionutvikling, må ses i sammenheng med det etiske regelverkets grenser for hvordan man bør samhandle med eksterne interesser. Hagen-utvalget gikk langt i å se museene som en ressurs for dette, fremfor de kjerneoppgaver og -formål som ligger i grunnlovens § 100.

Museene sammenlignes ofte av politikere med bibliotekene og at de må bli mer lik dem og spille en liknende rolle i samfunnet som møteplasser. Museene er også møteplasser, og oppleves som viktig også for museene å styrke den funksjonen. Det er imidlertid ulike lovmessige og økonomiske fundamentet for hvordan bibliotek og museer finansieres, og ulike behov for regulering av adgang og sikkerhet. En sentral utfordring fremover vil imidlertid være å finne ut hvordan man kan spille ulike deler av kulturlivet gode uten at det blir negativ konkurranse dem imellom.

Mangfold

Det har lenge vært et overordnet mål i museumspolitikken og for museene at de skal gjenspeile det samfunnet de er en del av. Det er en viktig del av museenes samfunnsrolle at de selv aktivt definerer denne og reviderer denne når samfunnet rundt dem endres. Museene må derfor kontinuerlig reflektere over dette i sitt arbeid både når det gjelder innholdet i museenes arbeid med innsamling,

dokumentasjon, forskning og arbeidet med publikumsutvikling. Det er viktig at museene arbeider med mangfold i vid forstand, både knyttet til eldre og nyere innvandringshistorie, urfolk, nasjonale minoriteter, kjønn seksuell orientering, trosbakgrunn osv. Bjørn Sverre Hol Haugen, ANNO Kvinnemuseet har nylig gjort en undersøkelse av kjønnsperspektivet i museenes strategiplaner som er nyttig i denne sammenheng.

Ut over det har Norge ratifisert flere UNESCO-konvensjoner som legger premisser for arbeidet med mangfold, immateriell kulturarv, nasjonale minoriteter og europeiskpakt om religions- eller minoritetsspråk og har dermed påtatt seg et ansvar for nasjonale minoriteters kultur og språk. Det er oppgaver museene bidrar til å oppfylle. Museene er viktige premissleverandører i et moderne demokratisk samfunn og må derfor ta dette ansvaret ved også å behandle vanskelige og kontroversielle temaer. Museene må ha faglig frihet og armlengdes avstand til finansieringskildene slik at de kan bli enda modigere i å ta opp spørsmål som utfordrer og som kan skape diskusjoner om ytringsfrihet og demokrati.

Museenes kjerneoppgaver

Alle museenes kjerneoppgaver bør få sentral oppmerksomhet i museumsmeldingen. Vi vil knytte noen kommentarer til hver av disse, og trekke frem noen områder som ikke alltid tydelig omtales som museumsoppgaver.

Forskning

Arbeidet med forskning i museene er styrket de senere årene, det viser Kulturrådets museumsstatistikk og vurdering av museene. Flere museer får ansatte med doktorgrader, eller er i Offentlig sektor ph.d. eller andre doktorgradsprogram. også helfinansiert fra museene, slik blant andre Museene for kystkultur og gjenreisning, avdeling Hammerfest har gjort. Likevel er det fortsatt universitetsmuseene som står for den betydeligste delen av fagfellevurdert publisering. Med tiltak som *Norsk museumstidsskrift*, etter- og videreutdanningskursene MUSE620 og MUSE621 og Kulturrådets satsing på forskning i utviklingsprogrammer er man imidlertid i en positiv utvikling som Museumsforbundet mener det må legges til rette for at kan fortsette fremover.

Dette vil kreve både strategisk planlegging og lederprioritering innad i museene, vilje til å sette av økonomiske og personellmessige ressurser til forskning og videre satsing fra Kulturdepartementets side via Kulturrådet og Forskningsrådet. Museumsforbundet mener det er viktig at museene i større grad etablerer forskningsplaner og strategier for forskning, som også omfatter hvordan man kan omsette det utviklingsarbeidet som gjøres i forbindelse med utstillings- og dokumentasjonsarbeid samt samlingsarbeid til forskningsartikler i større grad enn det man klarer i dag. Det er imidlertid også viktig at den forskningen museene arbeider med bidrar til utvikling i museene og gir nye perspektiver som løfter sentrale temaer for institusjonene. Dette vil også bidra til at de kan spille en enda mer aktuell og relevant rolle i samfunnet rundt dem.

Mange museer nyter godt av Offentlig sektor ph.d.-ordningen siden mange ikke er kvalifisert til å søke andre programmer. Frem til man kan oppnå akkreditering er dette en fin løsning, som

akkrediterte ikke har anledning til å søke på. Det er derfor bra at Offentlig sektor ph.d. finnes, men for mange av museene vil ikke tilskuddet ordningen gir kunne dekke kostnadene til vikar for den som er i doktorgradsprogram. Dette skyldes blant annet kostnadene til å dekke avgiftene til universitetene som har dem i sine programmer. Stillingene blir derfor ofte bli stående ubesatt i flere år, dersom museet ikke har ressurser som kan brukes til å dekke opp dette. Det gjør at man kanskje må prioritere ned noen andre oppgaver disse normalt ville løst.

Museumsforbundet er glad for at man har satt ned et utvalg for å se på museumsforskningen i forbindelse med museumsmeldingen. Vi ser frem til å se hva som kommer ut av dette arbeidet, men vil anbefale at man i tillegg til å se på hvordan universitetsmuseene kan bidra til å løfte forskningen i museene under andre departementer også ser på andre samarbeidsformer mellom museer og UH-sektoren. De siste årene har vi sett økende interesse fra ulike deler av UH-sektoren for forskningssamarbeid med museene. Dette viser at flere i UH-sektoren et blitt klar over at det er interessant og nyttig kompetanse i museene, og at de er blitt mer attraktive som samarbeidspartnere. Dette er det viktig å bygge videre på og skape rom for at kan fortsette, både gjennom museenes prioriteringer, men også gjennom tiltak museumsmeldingen kan foreslå, programmer i Forskningsrådet etc. I dag er kravene om at alle som skal kunne søke eller delta i søknader om forskningsmidler i Forskningsrådet må være akkreditert som forskningsinstitusjoner. De fleste museene vil derfor falle utenfor de fleste mulige ordningene, i alle fall om de skal være fullverdige forskningspartnere. Det mener Museumsforbundet de må kunne være. Vi håper at flere museer vil søke akkreditering etter hvert, men vi ser at mange institusjoner vil ikke i overskuelig fremtid klare å bli akkreditert slik at man må bygge andre strukturer for å styrke forskningsarbeidet. Universitetet i Tromsø og Varanger Museum er blant de som har erfart at det nå er enda vanskeligere å nå gjennom i, men de vil fortsette å søke. De nye reglene i Forskningsrådet aktualiserer behovet for et eget forskningsprogram for museene. Norges museumsforbund har tidligere foreslått dette for Kulturdepartementet og ber om at forslaget til dette tas med inn i arbeidet med museumsmeldingen. Vi bidrar gjerne til utdypinger av dette i arbeidet med meldingen fremover.

Å få fullt ut implementert museene i Cristin er en sak Museumsforbundet har hatt på agendaen siden 2013, og som vi forventer at snart blir en realitet. Det er stor utålmodighet i museene, og frustrasjon blant museumsansatte som tidligere har vært en del av systemet gjennom arbeid i UH-sektoren, over at dette ikke er kommet på plass til tross for et stortingsvedtak om at museene skal implementeres. Fra Museumsforbundets side er både synligheten til museenes forskning og forskere er viktig, men også å få bedre kunnskap om museenes FoU-arbeid generelt. Museumsstatistikken gir i dag ikke tilstrekkelig informasjon og kunnskap om dette, noe som kom tydelig til syne som en mangel i Humaniorameldingen.

Formidling

Digital og analog formidling av museenes samlinger på nett og i utstillinger er en del av museenes kjerneoppgaver og samfunnsoppdrag. I tillegg er kunnskapsdanning og kunnskapsformidling viktig, ikke minst for å ruste barn og unge til å forholde seg til kunnskap fra ulike kilder og plattformer og

kunne utøve kildekritikk på disse. Museene har høy tillit i samfunnet og må formidle god og kvalitetssikret kunnskap. Samtidig må museene utfordre publikum ved å ta opp vanskelige og kontroversielle tema i utstillinger, sosiale medier og i debatter og samtaler. Denne delen av formidlingen og samfunnsoppdraget vil bli enda viktigere fremover fordi behovet for styrking av demokratiet vil bli viktigere i en verden der antidemokratiske holdninger er i ferd med å spre seg i økende grad.

Det vil bli viktig for museene å utvikle og ta i bruk nye måter å formidle på til nye grupper publikum i årene som kommer. I dette arbeidet vil samarbeid med nye typer aktører bli viktig. Flere museer er i gang med dette allerede, men det er behov for ytterligere satsing på å styrke ulike nye formidlingsmedier. I dette arbeidet er det viktig å vite hva som fungerer for ulike grupper slik at man øker tilgjengeligheten for flere og når nye grupper publikum. God kunnskap om brukere og ikke-brukere er derfor viktig. Her vil den igangsatte brukerundersøkelsen kunne gi noen svar, men det vil trolig være behov for ytterligere forskning, uttesting og utvikling.

Forvaltning

Samlingsforvaltningen har i mange museer hatt høyt fokus de siste årene, selv om det for mange institusjoner fortsatt er et godt stykke frem til ferdig digitaliserte og registrerte samlinger. Det er lagt ned mye ressurser i samlingsnett.no og fra seksjon for samlingsforvaltning i kursing og erfaringsdeling. Dette arbeidet er viktig å videreføre. Samtidig er flere standarder, som *Spectrum* og *Significance*, implementert i arbeidet. Det er også kommet opp ønske fra museumssektoren om en standard/retningslinjer eller erfaringsdelingsplattform for utforming av magasinbygg. Flere museer er nå i planleggings- og byggefase for slike, og vi mener det er behov for bedre deling av erfaringer og implementering av standard for magasin. Ikke minst er dette viktig for å etablere bærekraftige løsninger for fremtiden. Museumsforbundet og seksjon for samlingsforvaltning har etablert en dialog med Kulturrådet om dette, og vi håper at dette vil kunne realiseres. Dette er viktig for å unngå dobbeltarbeid i museene, men kan også være viktig for standarder knyttet til en mulig autorisasjonsordning. Museumsforbundet mener det er viktig at museene tar i bruk gode internasjonalt omforente standarder for arbeidet med samlingsforvaltning da det bidrar til å sikre kvalitet i registreringer, dokumentasjon og tenkning rundt pleie av samlingene.

Museum og privatarkiv

Mange museer er betydelige privatarkivinstitusjoner fordi de har store samlinger med privatarkiv. Arkivstatistikken viser at rundt 23 % av det bevarte privatarkivmaterialet i Norge forvaltes av museene. I overkant av 29 000 hyllemeter privatarkiv forvaltes av 67 museer. Museene har større eller mindre mengder privatarkiv i sine magasiner. Det er Østfoldmuseene som har flest antall hyllemeter, med i overkant av 3 000 hyllemeter, mens andre har mer beskjedne mengder. De senere årene har flere museer prioritert arbeidet med privatarkiv høyere og ansatt arkivarer for å ta seg av denne delen av samlingen. Det trengs likevel flere arkivarer, og ytterligere profesjonalisering av arbeidet med arkiv i museene dersom man skal kunne prioritere dette arbeidet enda høyere i museene og øke kvaliteten. Foreløpig viser statistikken at bare 20 % av museenes enkeltarkiv er publisert på Arkivportalen. Gjennom det siste drøye tiåret har flere laget bevarings- og

samhandlingsplaner for å sikre samarbeid og bevaring av viktige arkiver. Mange museer har også tatt i bruk ASTA, som forenkler publisering på arkivportalen, men de med mindre mengder privatarkiv har ofte ikke funnet ressurser til å dekke denne kostnaden.

To museer har tidligere selvstendige arkivinstitusjoner innlemmet i det konsoliderte museet; Vestfoldmuseene og Aust-Agder museum og arkiv - KUBEN. Arbeidet med privatarkiv organiseres på noe ulikt vis i de ulike regionene, og flere steder er det godt samarbeid mellom museer og IKA eller (de tidligere) Statsarkivene. Flere felles ordningsprosjekter etter etablering av støtteordningen har blant annet bidratt til dette. I flere fylker er det museene som har tatt ansvar for å samle inn privatarkiver, noe som vises tydelig i statistikken. Noen museer, som MiA, Østfoldmuseene, Aust-Agder museum og arkiv og Vestfoldmuseene/Vestfoldarkivet, har også rollen som fylkeskoordinerende ledd og tar særskilt ansvar for sine regioner. Opplandsarkivet er en samarbeidsmodell for museer som har fungert svært godt for museene i Oppland, og vi ser at andre samarbeid er startet opp, som Telemarksarkivet, og at andre nettverk mellom museer og andre arkivinstitusjoner nå er under utvikling også i andre regioner som i Nordland. Det er positivt! Museumsforbundet tror det vil være formålstjenlig med flere ulike modeller for samarbeid i regionene i og med at tradisjoner og landskap er ulike. Museumsforbundet samarbeider med Arkivverket, Arkivforbundet, Arbeiderbevegelsens bibliotek og arkiv og Byarkivet i Oslo om privatarkivkonferansen. Dette er også et samarbeid som bidrar til øket gjensidig forståelse og erfaringsdeling.

Museene har god kompetanse på lokalt nærings- og samfunnsliv og er derfor en god ressurs i bevaring av privatarkiv og sikring av at viktige arkiv blir bevart og formidlet. Dette gjelder ikke minst for utvikling av sektorarkiv der samarbeidet mellom Statsarkivet i Stavanger og Norsk Oljemuseum om Norsk olje- og gassarkiv danner modell for nyere samarbeid om sektorarkiv som Norsk bergverksarkiv. Dette er typer samarbeid som museer og arkiv må samarbeide enda tettere om i fremtiden. Dersom museene skal ta et større ansvar for privatarkiv må de forholde seg til GDPR og behandling av personopplysninger for arkivformål og de må kunne håndtere digitalt skapte privatarkiver, noe som krever spesialkompetanse for å sikre autentisitet og integriteten til materialet. Digitale arkiver må også langtidsbevares og forvaltes i digitalt sikringsdepot, og beslutninger og vurderinger må gjøres av personer med arkivfaglig kompetanse.

I NOU 2019:9 *Fra kalveskinn til datasjø. Ny lov om samfunnsdokumentasjon og arkiver* er ikke privatarkivene løftet så høyt frem som viktig supplement til offentlige arkiver som vi mener de burde. Vi viser til Museumsforbundets innspill til høringen for ytterligere synspunkter til arbeidet med ny arkivlov. Vi vil imidlertid presisere at vi mener arbeidet med privatarkiv i museene må omtales i museumsmeldingen og innlemmes i diskusjonene om en museumslov, jfr vårt innspill til museumslov og akkreditering.

Signalene om at det fremtidige Arkivverket/Nasjonalkivet skal spille en mindre rolle regionalt gir grunn til bekymring for det fremtidige fokuset på privatarkiv, ikke minst fordi erfaringen er at dette også varierer svært lokalt. Det er derfor avgjørende at man sikrer at det etableres gode samarbeid og

god dialog mellom de ulike institusjonene som skal arbeide med privatarkiv fremover. Dette gjelder også i særlig grad for Arkiverket som skal ha et nasjonalt ansvar. Mange museer i regionene har arkivmateriale av nasjonal verdi, og vil ha institusjoner og bedrifter i sine regioner som spiller, eller har spilt, en sentral nasjonal rolle. Etter vårt syn blir det for enkelt å skille for skarpt mellom det nasjonale og det lokale i en mulig arbeidsdeling i bevaringsarbeidet. Man bør ta sikte på godt samarbeid og kompetanseutvikling mellom alle relevante miljøer.

Digitalarkivet som formidlingsform er tatt i bruk av noen museer foreløpig, mens andre vurderer å ta det i bruk. En utfordring som nevnes er hvordan man skal samkjøre dette mellom Asta, Primus og Digitalarkivets løsninger. Dette er en overordnet utfordring man også vil ha i forhold til Nasjonalbibliotekets standarder og Riksantikvarens Askeladden. Museumsforbundet mener det er behov for bedre samkjøring av programmer slik at man enkelt kan publisere de samme filene flere steder. Museene vil normalt bruke Primus til registrering av foto, mens arkivene bruker fotomodul i Asta.

Museumsforbundet mener at man i arbeidet med museumsmeldingen må ha fokus også på museenes rolle som privatarkivinstitusjoner, og at dette også må anerkjennes som noe som må styrkes med tilføring av både friske ressurser og ansvar. I første omgang til de som allerede har større samlinger og prioriterer dette arbeidet høyt, og der de er viktige kompetansemiljøer for sentrale deler av samfunnsdokumentasjonen. Mer mangfoldige og komplekse lokalsamfunn vil også øke behovet for å samle inn og bevare arkivmateriale, fysisk og digitalt, for å dokumentere og speile denne utviklingen. Her må museene settes i stand til å bli en enda bedre ressurs enn det de er i dag, hvis ikke vil verdifull samfunnsdokumentasjon kunne gå tapt.

I statsbudsjettet for 2020 gis det økte midler til Nasjonalbiblioteket og Arkiverket til digitalisering av materiale i arkiv og museum og til langtidslagring av digitalt arkivmateriale. Det er bra og kan bidra til et løft for museene. Flere museer er i ferd med å bygge opp kompetanse på digital lagring, og det er viktig at det skjer utveksling mellom Arkiverket og institusjonene på dette området slik at alle får del i kompetanseutvikling og kan bidra til denne. For begge disse satsingene gjelder det at man bør sørge for erfarings- og kompetanseutveksling og oppbygging.

Museumsreformens effekt for sektoren

Museumsforbundet forventer at museumsmeldingen vil oppsummere og vurdere effekten av museumsreformen på sektoren både faglig, økonomisk og organisatorisk. Vi er kjent med at det er satt i gang en rekke gode og viktige undersøkelser både i samarbeid med museene og med eksterne som skal undersøke ulike relevante tema. Museumsforbundet er imidlertid noe usikker på hvor godt disse vil svare på en vurdering av museumsreformen og om det vil svare til Dok. 8 forslaget fra Stortinget.

Oppsummering av hovedsynspunkter/ønsker fra Museumsforbundet:

- Det må bli mer faglig samarbeidet over institusjons- og forvaltningsgrensene på bred front og alle nivåer.

- Profesjonaliseringen må videreføres, faglig og administrativt.
- Styrke utdanning og lederutvikling.
- Legge til rette for mer bærekraftige eierstrukturer som utvikler i stedet for å bremse.
- Styrke digitaliseringen ved å tilføre ressurser slik at man kan få maksimalt ut av satsingene i Nasjonalbiblioteket og Arkivverket.
- Sørge for at åndsverklov og forskrift til denne gjør det mulig for museene i større grad kan formidle nyere rettighetsbelagt materiale som for eksempel kunst og foto.
- Bidra til bærekraftig bruk av digitaliserte samlinger.
- Sikre museene bærekraftige lokaler til bevaring og formidling av samlingene, inkludert kulturhistoriske bygg slik at viktig kulturarv sikres for fremtidige generasjoner.
- Gi museene et forsvarlig økonomisk nivå som setter dem i stand til å fylle sin samfunnsrolle.
- Bidra til at museene kan øke innovasjon og inntjening for å skape større handlingsrom og gode opplevelser.
- Styrke og synliggjøre forskningsarbeidet i museene, gjennom egne forskningsprosjekter og deltagelse i samarbeid med UH-sektoren samt likeverdig tilgang til registrering av FoU-aktiviteten.
- Bidra til utvikling av standarder for bærekraftig bevaring av samlingene.
- Gi flere museer et tydelig mandat i innsamling og bevaring av privatarkiv og sett dem i stand til å fylle rollen.

Museumsforbundet har tidligere spilt inn et eget notat knyttet til spørsmålet om museumslov og akkreditering. Flere av museumsforbundets seksjoner bidrar med utdypende innspill innen sine arbeidsområder.

Med vennlig hilsen

John Olsen
styreleder

Liv Ramskjær
generalsekretær

Brevet er elektronisk godkjent uten underskrift.